

78

✓ Rön och Anmärkningar,
Om
Utländska Växter
Försökte i
Sinska CLIMATET.

Tredje Stycket,
Med Weberbörandes Samtycke wid Kongl. Lärors
Säter i Åbo,
Under

Plantage Directeuren i Finland, Chemie Professoren, Rid-
daren af Kongl. Wasa Orden, Ledamoten af Kongl. Swenska
Wetensk. Academien, Upsala Lärda Societeten, Kongl.
Swenska Patriotiska Sällskapet, samt Witterhets och Wete-
nenskaps Samhället i Götheborg

Herr **PEHR ADRIAN
GADDS**

Inseende,
Utgifwit och försvaradt för Lager, Kransen
af

ISAAC FLORIN,

Satocundensis.

I Åbo Acad. Öfre Lärors Sal den 17 Junij 1778.
P. w. t. m.

ÅBO, Tryckt hos Kongl. Acad. Bokw. J. C. Freuchell.

§. 1.

Så länge människorne ej wiste af annat lefnadsfatt, än det nödörsten krafde, bestod deras hushållningskunskap ej i annat, än at deras Jdkare hopsamlade och nyttjade det Jorden sielsmant alstrade af sig: men sedan de afwecto ifrån detta enfaldiga lefnadsfattet och människornes antal öktes tillika med mångahanda behof, undergief denne wettenskapen stor förändring, så at dertill nu fordras större upmärksamhet och många widsträckt kunskaper.

Engen del af naturkunnigheten, sprider dock ymnigare och större ljus i Oeconomia Privata, än Natural Historien. Utan hjelpreda och uplysning derifrån ske alla författningar til nyttiga näringars upkomst i Riken och Samhället på höfe och efter gifning. Bygger man ej på dessa grunder, blifwer hela hushålls wettenskapens byggnad, ganska oäker och waklande.

Allt hwad wi nyttja til mat och dryck, til kläder i köld och värma, til prydnad i våra hus och på vår kropp, til husbyggnader, til skjeppsbyggerier, til beqwämlik lefnad i fred, samt til försvar och wärn i feigd och örlig; Allt detta samla och taga wi ifrån de tre naturens Riken, där den Högstas wälsignelse finnes så ymnigt utspridd, och hwilka utgöra et outöseligt förvåds hus af allahanda nyttiga hushålls ämnen, för hela människoslägtet (a).

J an

(a) Reverendiss. Episcopi Job. Brovallii discursus, de introducenda in Scholas & Gymnasia Historiæ naturalis lectione. Pag. 3. Quidquid vel necessitati nostræ inseruit, vel incommoda sublevat; quidquid vel voluptates

J anseende til alt detta, är äfwen Landtskødeselen i synnerhet, ej annat, än en wetenskap, som lärer oss, at först odla up naturens ämnen, samla och värda förråd af naturens växter och all landets afwel, samt at bereda, och til en del äfwen förbättra dem til de andra näringsfångens tjenst (b).

Jngen förnuftig menniska eller god och trefwen medbor-gare, hwilken om deß fosterjords rykt och upodling öm och angelägen är, kan utan det allmännas och egen uppenbar skad-a, umbära denne kunskap: men hvarföre samlar man henne dock icke ifrån deß rätta ställe? Är det billigt och försiktigt, at måstadelen af våra Landthushållare än i dag anse kunskapen i Natural Historien för mera curieuse, än nyttig och nöd-wändig wid deras hushålls anstalter? Hvarföre bygger man af fördomar och wana, på en lös och slipprig sand, när en så fast grund är at tilgå?

Ifrån det Sædeskornet grov i åkeren och det ur jorden börjar hämta föda, intil deß det upwuxit til full växt och kärna, underrättar oss Natural Historien huru därmed tilgår; hwad det är som hindrar eller främjar deß växt, och hvar-före åringen af våra Sædes åkrar ofta inträffar så olika.

Hwilken lämnar oss underrättelse i ångskødeselen, om gräs-slagen och växters beskaffenhet, hwilka äro tjenligast til Bosk-apens föda efter Kreaturens särskilda natur? Hwilka örter

---

poscunt, vel superbia amat, id omne naturæ regnorum divitiæ subministrat. Hinc omnia petuntur, quorum est aliquis usus in Oeconomia domestica, in familia & cu-lina, quæ videmus in Pharmacopolio, quæ tractamus in officinis, quæ veneunt in mercatorum tabernis &c. &c. Verbo: Vitæ humanæ & quidem felicissimæ sufficit, si eis, quæ larga manu in trino hoc regno, DEUS & na-tura obtulit, rite, sapienter & ratione uti noverimus.

(b) Se Professoren och Riddaren *Gadds* Geoponie I. Tom. Företalet.

äro perenne eller annuelle? Hvilka måst öka hövärdt på hårdt
 wall eller sank mark? och hvilka äro skadeliga på betesmar-
 ken, eller icke? om icke den wetenskapen.

Alla wårter hwarmed wi ungås i Planteringar af färg-
 foster, Medicinal wårter, Krydd- och Trädgårdsbökslen, de
 äro utländske; men är härwid icke angelägit, at weta deras
 fosterbygd och det Climate, hwarifrån de blifwit inflyttade?
 är kunskapen om den jordmon och det jordläge hwaruti de bäst
 trivas icke nödig? om de fordra under deras wårt mycket
 eller liten wåta, skugga eller öppen Sol, fri tilgång af luft
 och blåst på öppna fält, eller icke, bör icke alt sådant wara
 bekant? huru är det möjligt at flere slags nyttiga Plantager
 i et Land skola kunna upbringas, ökas och utwidgas, i fall
 med utländska wårter, icke förut i smått försök blifwit anstäl-
 da, om de råda Climatet eller icke?

Öfwertygad om alla dessa sanningar, är det mig ganfska
 angenämt, at i detta mitt andra Lärdomsprof, lämna Allmän-
 heten kunskap om en hop lyckliga Planterings försök med åts-
 skillige utländske wårter (c), Herr Präses, här i Zintand an-
 stälde; och at gjöra detta så mycket mera nyttigt för mine K.
 Landsmän, så bifogas här äfwen några Oeconomiska an-
 märkningar om desse wårters nytta och tresnad i vårt Land.

§. 2.

(c) Frön til desse wårter, hafwa Herr Präses i synnerhet
 bewägit blifwit meddelte af Col. Herr Archiat. von Linné,
 Herrar Professorerne *Pehr Bergius* och *Laxman*, samt Hr.
Tycho Holm i Dannemark, förutan hwad Herr Präses sielf
 ifrån utrikes orter införskrifwit. Herr *Linnés* Nomina Tri-
 vialia nämnes här som ock i de förra stycken måst, förutan
 någre af Norrste Wetenskaps Acad. Handlingar, för hvilka
 står tecknet **. En del namn, hvilka af dem, som frön hit-
 sändt, blifwit påteknade, hafwa ock blifwit bibehållne, til des-
 man såv tydeligare se, om de äro variationer eller särskilte
 species.

Äf disse växter, med hwissa tid efter annan här i Åbo
 fædt Planterings försök, så anmärkes altså nu först

CLASSIS DECANDRIA.

Monogynia.

Sophora *Lapinoides.*
 Dictamnus *albus* **.
 Ruta *Graveolens* **.
 Tribulus *terrestris.*
 Rhodendrum *Dauricum.*

Digynia.

Saxifraga *Siberica.*
Crassifolia.
Bronchialis.
oppositi folia.
 Gypsophila *altissima.*
 Saponaria *officinalis* **.
 Dianthus *prolifer.*
cariophyllus **, **.
chinensis.
cartheusianorum **, **.
barbatus **.
plumaceus **.

Trigynia.

Cucubulus *Tartaricus* **
Sibericus.
 Silene *Anglica* **.
Lusitanica **.
Amena.
Gigantea **.
Conica **.
 Stellaria *dichotoma.*
radians.
 Arenaria *Lateriflora.*
Pentagynia.
 Sedum *aizon.*
hybridum.
 Oxalis *corniculata*
 Agrostemma *coronaria* **.
 Spergula *pentandra.*
 Lychnis *Calcedonica* **.
Siberica.
 Cerastium *perfoliatum.*
maximum.
 Phytolacca *Decandra* **.

Anmärkn. 1. Frön til Sophora och Rhododendru n
 har Herr Präses bekommit igenom Herr Professoren Laxman
 i Pettersburg samt hafwa de wäl tålt Climateret; den förra
 är och ifrån Kamschatka. Dictamnus och Ruta äro högst
 nyttige Medicinal växter, samt nyttjas i synnerhet den förra
 ibland

ibland de förnämsta Alexipharmaca. Saxifraga och Gypsophila species, såsom til måstadelen ifrån Siberien finnes här ej ömätliga.

Anmärkn. 2. Saponaria; Denne växt är Medicinal, och anses af *Gleditsch* måst hafwa samma werkan, som Sassaaparill. Liqueurister nyttja des blommor wid luktwatns destillation, och artister toga bort fläckar ur kläder, igenom det, at växten sönderkrosad lägges på fläcken och dermed gnides. *J* Herr Präsidis Plantager, har jag sedt den ört Flore pleno, hwilket är något sällsynt. Af Neglike örterna äro Dianthus Barbatus och Coryophyllus under blida wintrar ibland upstälde at förloras. Ut af desse vackra örter hafwa tidiga blommor om wären, skötes de nog allmänt i drifhus, äfwen som igenom afläggningar och ombyte af matjord, trädgårdsmästare ganska wäl förstå at frambringa dem med mångdubbla blommor och af ättillig färg. Dianthus plumaceus gifwer ganska sällan mogna frön, ehuru den wäl bärgar sig i vår vinterkold. *J* Herr Präsidis planteringar, har igenom afläggningar, jag äfwen sedt den kunna fortplantas.

Anmärkn. 3. Oxalis Corniculata, hwilken härstammar ifrån Sicilien och Italien, får sig sielf som et ogräs i våra Kryddgårdar: men är skön at stufwa med spenat eller at nyttja i soppor, äfwen som upblandad i sallader, des späda blad röja en ganska angenäm syra. Coronaria, rutnar ofta bort, då ymnog höstwåta inträffar, och derpå torka, samt nattfräster, eller ock om wintren är mycket blid.

Anmärkn. 4. Spergula, denne är af samma beskaffenhet, som vårt foglegräs, hwilket wäxer på torra sandblandade åkrar. *J* England sås den på trädessäkrar, än ibland såden, til bete för får och mjölkfår, hwilka deraf må wäl, och gifwa en synnerlig god mjölk til sunder. *J* Herr Präsidis Geoponie Tom. II. p. 412. finnes Landthushållare til underrättelse meddelat, huru denne dräpeliga soderwäxt, lämpeligast kan
up. d.

upföras til frodia värt. *Phytolacca* ifrån Virginien är uppförd i drifbus. Växten anses och utgifves vara et specificalum emot kräftan.

CLASSIS DODECANDRIA.

<p><i>Asarum Europæum.</i> <i>Peganum Dauricum.</i> <i>Portulaca Oleracea</i> *,**. <i> arborescens.</i> <i>Lytrum virgatum.</i></p>	<p><i>Reseda lutesla</i> **. <i> odorata</i> **. <i>Euphorbia Esula.</i> <i> Heliscopia.</i> <i> Portulacoides.</i></p>
---	--

Anmärkn. 1. *Asarum* väres väl wild i Skåne; men kan i anseende til Finland dock anses för utländsk; hos Herr Professor *Leche* har Herr Präses sedt denne värt uppförd i Sinska Climaet; men igenour des flytning til en annan gård, har den sedan blifwit förstörd, hwilket ock händt med många perenna växter i Herr Präsidis Plantager, under det, wid den öfre Plantage-tomptens uprödning, de flere gånger blifwit rubbade och omsatte.

Anmärkn. 2. *Reseda odorata*, såsom ifrån Egypten hemma, om den sås och upföres i drifbänk, så blommar och upväres den til mogna frön hos oss. *Luteola*, *Bauan*, hwilken allmänt nyttjas wid Manufacturerer, at på silke och ylle fästa den wackraste gula färg, som icke faller mycket in på grönt, om des plantering och ans har Herr Präses redan år 1760 i des Plantage underrättelser, meddelt Allmänheten behörig kunskap (d). *Euphorbia Esula* och *Portulacoides* tåta ej väl Sinska vinterkjölden. Den sista och *Portulaca arborescens* äro orangerie växter.

§. 3.

(d) Herr Professor *Gadls* underrättelse om Särgeösterters Planteringar i Finland af Saffor, Krapp och Vau, pag. 6. &c.

Et ån större myckenhet bestiger sig de utländske wäxternas antal, hwilka här blifwit försökte af

CLASSIS ICOSANDRIA.

Monogynia.

Cactus <i>opuntia.</i>	<i>Borstossiana.</i>
<i>flagelliformis.</i>	<i>astracana.</i>
Philadelphus <i>Coronarius.</i>	<i>moscatellina</i>
Myortus <i>communis.</i>	<i>Cydonia **.</i>
Amygdalus <i>Persica.</i>	Pyrus <i>Pyrus, Våron.</i>
<i>communis.</i>	<i>Baccata.</i>
Prunus <i>Ceraso Padus.</i>	<i>Spirea salicifolia.</i>
<i>Cerasus *.</i>	<i>opulifolia.</i>
<i>morella.</i>	<i>Polygynia.</i>
<i>Bigorella.</i>	Rosa <i>Gallica **.</i>
<i>Avium.</i>	<i>Centifolia **.</i>
Prunus <i>Spinosa, Stån *.</i>	<i>Alba ***.</i>
<i>Gallica Plommon *.</i>	<i>Eglanteria **.</i>
<i>Canadensis.</i>	<i>Americana.</i>
<i>Domest. fruticosa, Rrifon **,.</i>	Rubus <i>occidentalis.</i>
Crategus <i>aria.</i>	<i>Canadensis.</i>
<i>Svecica.</i>	<i>odoratus.</i>
<i>oxyacantha.</i>	<i>Cæsius.</i>
<i>Pentagynia.</i>	Fragaria <i>vesca *,**.</i>
Mespilus <i>Cotoneaster.</i>	Potentilla <i>supina.</i>
Pyrus <i>malus äpplen *,**.</i>	<i>multifida.</i>
<i>rubelliana röda *.</i>	<i>norvegica.</i>
<i>profomila Xenetters.</i>	Dryas <i>octopetala.</i>

Ännmärken. 1. Alla species af Cactus, myrtus och Amygdalus, tåla ej Climaten, utan hafwa blifwit upförde i drifhus. 2 fall hos oss såsom i Stockholm, Herr Præles

det märkt. Om Persike träden utplanteras i god torr jord, emot någon stenvägg eller husvägg, och de emot vinteren såsom Espalier upföras och beklädas samt täckas til vinteren öfver alt med granis, är ej twiswel om, at de äfwen hos oss kunna frambringa frukt. Af Amygdalus Tarentica, har Hr. Präses wäl fått frön af Herr Professoren *Laxman* i Petersburg: men de woro för gamla och upgrodde icke.

Anmärkn. 2. *Ceraso-Padus* är til Finland inbragter af Herr Professören *Kalm*: siknar mycket wår wantliga hägg; men har dubbelt större bär, och utgör detta träd, en mellan- sort emellan Rörsbär och Hägg. Alla Rörsbärs arter tåla wäl Climatet. Bigaro arten är dock något kinkug; med *Apricofes*, har ej ännu försök stedd. Blomman slagen äro och något ömtolige samt skadas ofta af vinterkölden: men i torr jord och högländta backar komma de dock fort, i synnerhet *Kris- kon* och *Prunus Canadensis*.

Anmärkn. 3. *Cratægus oxyacantha*, Hagtorn, wårer litet här och där i Södra delen af Finska Stårgården: men *Prunus Slån*, allmännare i synnerhet i Korpo Sofn; bägge borde i synnerhet upföras och planteras hos oss på Fästningsvallar, jämte *Ramnus Catarcticus* Citapel. Hagtoru och Citapelen tjena til höga häckar, samt skadas den sednare mindre än Björk och Al af någon vinterköld. Slån giswer lägre häck: men af des bär fås et makalöst godt bärwin.

Anmärkn. 4. Wåron träden hafwa härtils warit mycket sällsynna i Finland: hwilket måst stedd af misstag, om denne trädarts jordmon och rätta locus natalis. I Herr Präsidis öfre Plantage, där jordläget är något högländt, och jordmon består af mohaltig lera, triffwas de wäl. I Borgo Stad finnes Wåron trån och i några trädgårdar uti Nyland, som öfwer 40 å 50 år osskadda uthärdat wår vinterköld. Alla de upnämnde *Aple*-arterne fins i wåxt och bära ärligen frukt i Herr Präsidis trädgårdar, och äro ansenligen stora Trädsko-

Tor af dem anlagde, af hwilka til Norrköping, Södermanland,
 Upland och annorstädes i Sverige redan i flere år Äplestam-
 mar blifwit öfverförde, förutan hwad här i Landet blifwit til
 flere orter, såsom Österbottu och annorstädes affände. När
 äpleträden i Trädskolor blifwit rätt skötte, och både där,
 som och sedermera rätt skäres under växten, gifwa de så god
 frukt som oculerade trädstammar. Herr Präsidis Trädgårds-
 mästare *Job. Hamberg*, har häruti, en utmärkt god kunskap
 och et ganska wäl öfwat handtag. De här Herr Präses
 fått af *Pyrus baccata* af Herr Professor *Laxman*, dem har
 Herr Professor *Retzius* i Lund til wårt upfördt: men ige-
 nom Trädgårdsmästarens oförsigtighet lyckades det ej här i A-
 bo. Nu finnes de dock äfwen här i Academie Trädgården,
 införde af Acad. Trädgårdsmästaren *Blomberg*.

Anmärkn. 5. *Spirea opulifolia* ifrån America, faller
 baren 7 gånger om året, tål wäl Climater, jämte den A-
 mericanske *Rubus*: men gifwer sällan mogna bär. *Rosa A-*
mericana blommar först sent in ät hösten. *Spirea salicifolia*,
 läter wäl hos oss äfwen klippa sig til låga häckar. *Fragaria*
Vesca, Americanske Smultron trives här wäl. *Dryas* täl-
 te ganska wäl Finns i vinteren 2ne år, men kom för tidigt
 fram det 3:de året om wäven undan snön, hwaraf den, så
 som en ömtålig fjällört, gick förlorad, under påstående stare-
 ka natifråster.

§. 4.

Utländska wärter, som höra til följande Class, af dem
 har Herr Präses här försökt

CLASSIS POLYANDRIA.

<p><i>Actea racemosa.</i> . . .</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>cimifuga.</i></p> <p><i>Chelidonium glaucum.</i></p>	<p>Papaver <i>Hortense</i> *,**</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>nudicaule.</i></p> <p><i>Rubus</i> **,</p>
---	---

Cistus

<i>Cistus umbellatus</i> **	<i>Anemone coronaria</i> **
<i>Pæonia Hortensis</i> *,**	<i>pulsatilla</i>
<i>Delphinium Ajacis</i> *,**	<i>hortensis</i> **
<i>grandiflorum</i>	<i>Siberica</i>
<i>Helleborus niger</i>	<i>Adonis aestivalis</i>
<i>Aconitum Napellus</i> **	<i>Thalictrum Sibericum</i>
<i>Aquilegia communis</i> *,**	<i>Ranunculus Asiaticus</i>
<i>Canadensis</i>	<i>muricatus</i> **
<i>Daurica</i>	<i>Isopyrum fumarioides</i>
<i>Nigella Damascena</i> **	

Anmärkn. 1. *Papaver hortensis* eller *lativus*, utsås allmänt i Tyskland på stora åkerfält för oljeslagerier, samt är *Balmoge* ohan bättre än den som sås af *Rapsat*, *Lin* eller *Hampefrön*. Herr *Archiat. von Linné* anser, at af våra vanligaste *Balmoge* arter, som i *Kroddgårdar* cultiveras, kan tilredas *opium*, hwilket *Turkar* och *Persianer* wäl förstå sig på, samt hwarföre han ock antecknat desse *Balmoge* slag, såsom variationer under *Papaver somniferum*. At *Balmoge* frön dock ej hafwa wärkan af något *opiat*, det utmärker beskaffenheten af *Balmoge* ohan, hwilken i *Wals* och *Erfurt* i flere tider blifwit nyttjad til dagelig spis, utan at den förorsakat ringaste olägenhet af sömnsjukan hos folket. Huru för oljeslagerier *Balmogen* bör sås och skötas, derom finnes i *Dr. Præsidis Plantage-underrättelser* 5 stycket förut förnämligt (a).

Anmärkn. 2. *Helleborus* och *Aconitum* äro bägge förgiftige växter; den förra såsom *Medicinal*, förtjenar dock plantering hos oss: men den sednare icke, om ej at nyttja dess rötter, at dermed förgifta luddar och åttar för *Wargar*, hwar til wid *Krasnejara* i *Siberien*; den allmänt skal brukas; väx-

---

(a) Herr *Professor Gaddes* upmuntran och underrättelse til nyttiga *Plantagers* widtagande i *Finland*. V. stycket pag. 6. §. 9.

ten är annars mycket förgiftig för Boskap, Får och Getter, samt i fall de förätit sig derå, är bäst at då bruka til Antedote, libbersticka med Eran eller Eranolja, hwilket i Norrige med utmärkt nytta är försökt (b).

Anmärken 3. *Aquilegia Daurica* skiljer sig ifrån *Canadensis* deruti, at både *nectarius* är *incurvus*, som ock at blonnan är blå, samt hwit och gul inuti. *Nigella* och *Adoriis* måste hos oss tidigt sås i drifbånd, och så där upwäxa, om de skola gifwa mogna frö. Ifrån *Sawolap* har Herr Präses haft tillfälle för några år sedan at inslytta *Pulsatiller* of äffwellig slags färg: men i trädgårds jord hafwa de ej behållit sine färgor. *Anemo coronaria* och *Ranunculus Asiaticus*, äro hos oss wanlige orangerie växter, of hwilka de som til wären ej utblommat, widare updrifwes i drifbänder, at frambringa sine vackra blommor.

§. 5.

I denna §. anmärkes de försökte utländske växter, hwilka höra til

CLASSIS DIDYNAMIA.

Gymnospermia.

<p><i>Teucrium marum.</i></p> <p style="padding-left: 40px;"><i>Scordium.</i></p> <p><i>Satureja Hortensis</i> * **</p> <p><i>Hyslopous officinalis</i> * **</p> <p><i>Nepeta cataria</i> * **</p> <p style="padding-left: 40px;"><i>multifida.</i></p> <p><i>Lavendula spica.</i></p> <p><i>Officinalis latifolia.</i></p>	<p><i>Sideritis romana.</i></p> <p><i>Mentha crispa</i> * **</p> <p style="padding-left: 40px;"><i>pulegium</i> *</p> <p style="padding-left: 40px;"><i>piperitis.</i></p> <p style="padding-left: 40px;"><i>fativa</i> *</p> <p><i>Betonica officinalis</i> * **</p> <p><i>Phlomis Tuberosa</i> **</p> <p><i>Origanum majorana</i> * **</p>
---	--

Thy-

Thymus vulgaris *
Melissa officinalis *
Dracocephalum Sibericum **. *Ocimum Basilicum* *
moldavicum. *Prasium majus*.

peltatum.
thymiflorum.

Anmärkn. 1. Marum, denne härliga växt, som har en så angenäm lukt, tål väl ej Climatets köld mera hos oss, än i andra Nordlige orter: men kan och borde i drif-hus för des Medicinale nytta allmännare updrifvas til växt. Scordium en ganska nyttig Medicinale ört, hvaraf ej ringa på Apothequen ätgär, har hos Herr Präses väl tålt Climated, allenast den icke sås i alt förvärt jord.

Anmärkn. 2. Lavendel-slagen, äro orangerie växter hos oss; men tåla väl Skånska Climated. Sideritis är ofta ömtålig för värfväxter och vinterkölden. Phlomis, af hvil-fens rötter upväxa knölar såsom Potater, tål väl Climated: men til Oeconomist nytta äro des rötter ännu ej försökte. Meiram och Basilica frambringa hos oss sällan frön, i fall de icke tidigt i drif-hus utsås til plantor och sedan omsättas i drifbänkar, hvaräst under glassöster de öfver Sommarens vidare updrifvas til mogen växt.

Angiospermia.

<i>Bartsia pallida</i> .	<i>Orobanche major</i> .
<i>Melampyrum nemorosum</i> .	<i>Dodartia orientalis</i>
<i>Pedicularis tristis</i> .	<i>Acanthus mollis</i> **.
<i>Sceptrum Carolinum</i>	<i>Cymbaria Daurica</i> .
<i>Anthirrinum purpureum</i> **.	<i>Lathraea Squamaria</i> .
<i>alpinum</i> .	<i>Melanthus major</i> .
<i>Digitalis purpurea</i> *.	

Anmärkn. 1. Frön til *Bartsia*, *Pedicularis tristis*, *Anthirrinum Alpinum*, *Dodartia* och *Cymbaria* har Herr Professor *Laxman* bevägat meddelat Herr Präses, samt hafva

de ej varit ömålige för Climaten. *Melampyrum nemorosum*, har Herr Præles ibland uppfördt i desß Plantager, för desß vackra blömmå; men bör sås årligen, och så väpa i skugga. Ifrån Urdä Cappmack, har man haft tilfälle at så frön af *Sceptro Carolino*. Den har blott 2:ne åre här kunnat bärgas i växt, i brist af neg fuktig jord och skuggrike jordläge i Plantagerne. *Lathræa* och *orobanche* har Herr Professoren *Leche* i Fincka Climaten försökt, hvilka d:et wål tåst: om den senares forplantning har man sedermera ej varit angelägen, hålst denne växt i Södra delen af Riket, är det wårsta ogrås i åkrarne, samt i allmäna Lagen B. W. VIII. Cap. §. 4 wid 50 Dal. böter och årans förlust desß försänning i annars åker, åfwen af ganska god anledning finnes förbudet.

§. 6.

Denne §. innehåller anmärkingar både om de växter, hvilka allmännast brukas til oljelagerier, som ock om andre örter i.

CLASSIS TETRADYNAMIA.

Siliculosa, Brassica orientalis.

<i>Vella annua.</i>	<i>viridis</i> , Gröntål **
<i>Draba incana.</i>	<i>rubra</i> , röd Husvudtål *
<i>Lepidium sativum</i> **	<i>alba</i> , Hvittål **
<i>Latifolium.</i>	<i>Sabauda</i> , Savoi tål *
<i>Coclearia officinalis</i> *	<i>Sabellica</i> , Widsål *
<i>armoracia</i> **	<i>Lacinata</i> , Smittål *
<i>Iberis umbellata.</i>	<i>Botrytis</i> , Blomstål *
<i>Alyssum Hyperboreum.</i>	<i>Selenisia</i> , Plymage tål *
<i>Biscutella Didyma</i> **	<i>Rapa</i> , Rottål **
	<i>Napus</i> , Rapsål *
	<i>Gongyloides</i> , Rål Rabbi **
<i>Arabis Grandiflora.</i>	<i>Sinapis Chinensis.</i>
<i>pendula.</i>	

Sinapis alba *,**
Raphanus sativus *,**
Sibericus.
Chinensis.
Crambe maritima.
Matis Tinctoria *.
Erysimum officinale *.
Dentaria bulbifera.

Cardamine nudicaulis.
Sisymbrium Irio **.
polyceratum **.
Cheiranthus Erysinoides **.
Cheiri **.
Tricuspидatus **.
Hesperis tristis **.
matronalis **.

Anmärken. 1. Frön af alla dese växter gifwa i större eller mindre mon någon slags olja; I allmänhet samlas dock Kål och Rättike arters frön för oljeslagerier, äfwen som *Brassica napus*, hwilken växer wild på Gotthland, allmännaft här före utläs. På några ställen i Tyssland brukas ock wår allmänna *Dodra myagrum* til oljeslagerier, samt anses oljan af des frön, ej wara mycket sämre än *Sesalam* oljan. Om dese växter har Herr Präses redan år 1767 igenom Trycket utgifwit en tillräckelig underrättelse (a).

Anmärken. 2. Förutan dese allmänna oljväxter, så täl både *Sinapis Chinensis* olifera, som ock *Raphanus Chinensis* ganska wäl wårt Climate, samt kunna de med mycken förmon utläs för oljeslagerier. Den Chinesiske *Raphanus* tycks wara näst en variation af den wi cultivera i Kryddgårdar: men är dock caule diffusissimo och har mindre rötter, samt gifwer större och mera frön än wåra Rättikor. Oljan af *Sinapis Chinensis*, är äfwen mångfalt bättre, än annan *Rosolja*, och kan särst nästan som *Bomolia* nyttjas.

Anmärken. 3. Alla Kålarter triffwas hos oss genom behörig skötsel ganska wäl, samt har i *Tillands* tid, til och med *Blomkål* redan varit brukad i Kryddgårdar. *Schnittkål* hwilken tidigt om wåren med så mycken förmon kan nyttjas til stuf:

(a) Herr Professor *Gadde* Plantage underrättelser V. trycket pag. 2. N:o 10.

stufning; allenast den om hösten i medio Augusti til detta behof utsås, tycks dock ej varit bekant. *Dencaria* och *Crambe maritima* hafwa, såsom sällsyntare inhemskt växter blifwit i Herr Präsidis planteringar införde. Den förre för det den är bulbifera, och den senare en hafskål, tagen i Fincka Skären, hwilken framwäxer af en och samma rot i flere år och om wärem mycket brukas i England. Med Kålsfrön, införefrefne ifrån Spanien, har Herr Präses här i Fincka Climateer afwen anställt försök: men de hafwa ej rögt någon särdeles frödig växt, eller trefnad; I synnerhet har den Spanske Huswudkålen ej welat sätta til huswun, utan updrifwit endast i blad med långa stånglar. För den starka wärmans skull, så de icke i Södra Climateet så stor och god Huswudkål, som hos oss, emedan den hos dem drifwer än mycket i wäxten med spridda blan och ej knyter sig, eller skjuter den aldies i frön redan första året.

